

РЭЦЭНЗІІ

REVIEWS

Паступіў у рэдакцыю 28.06.2022

Received 28.06.2022

<https://doi.org/10.29235/2524-2369-2023-68-1-72-74>

К. В. Часнакова

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь*

IN VARIETATE CONCORDIA¹: ДА ПЫТАННЯ ІМАГАЛОГІІ

Адным з самых актуальных і прадуктыўных напрамкаў развіцця сучаснага літаратуразнаўства з’яўляецца імагалагічна. Імагалагія (ад англ. image – вобраз, карціна і грэч. logos – навука, вучэнне) – сфера, галіна гуманітарных навуковых ведаў, якая вывучае ўстойлівыя вобразы “іншых”, “чужых” краін, этнасаў, народаў, культур, літаратур, моў і г. д. – іншародных для суб’екта ўспрымання. Імагалагія мае міждысцыплінарны характар. У сувязі з гэтым можна сцвярджаць, што існуюць розныя тыпы імагалагіі: фальклорная, мастацкая, гістарычная і г. д. Так, напрыклад, у сферы “гістарычнай імагалагіі” даследчыкі карыстаюцца архіўнымі дакументамі, мемуарамі, рознымі гістарычнымі запісамі і г. д. – усім тым, што дазваляе прасачыць трансфармацыю ўяўленняў аднаго народа пра другі ў эвалюцыйным гістарычным развіцці. Акрамя “гістарычнай” мае месца і “мастацкая імагалагія”, якая разглядае вобразы “іншых”, “чужых” у творах мастацкай літаратуры. Матэрыял, узяты з гісторыі, культуралогіі, літаратуры, псіхалогіі, этналогіі, этнаграфіі і інш., дазваляе выпрацаваць агульную парадыгму рэцэпцыі “іншага” і “чужога” ў прасторы пэўнай нацыянальнай свядомасці і сацыяльнай маралі.

Літаратуразнаўчая імагалагія як навуковая дысцыпліна пачала афармляцца ў канцы XIX стагоддзя, а сам тэрмін “імагалагія” стаў актыўна выкарыстоўвацца навукоўцамі толькі напрыканцы XX стагоддзя. Першымі аўтарамі даследаванняў у сферы імагалагіі лічацца вядомыя французскія кампаратывісты Ж.-М. Карэ і М.-Ф. Гіяр, якія засяродзілі ўвагу на аналізе вобразаў “чужога”, “іншага” ў мастацкіх літаратурных творах менавіта паводле іх этнічнай, духоўна-нацыянальнай, сацыякультурнай і моўнай прыналежнасці. Далейшым развіццём імагалагічнага напрамку літаратуразнаўчай навукі займаліся такія даследчыкі, як Д.-А. Пажо, А. Лорталары, Ш. Корбе, Х. Дызерынк, Ж. Леерсэн, М. Фішэр, Н. Міхальская, Э. Крос і іншыя. Варта адзначыць, што кожнае даследаванне ў рэчышчы імагалагіі дапамагае пераадолець існуючыя ўзаемныя міфы і стэрэатыпы і спрыяе развіццю і ўмацаванню міжнароднай інтэграцыі.

Значным унёскам непасрэдна ў беларускую літаратуразнаўчую навуку і еўрапейскую кампаратывістыку з’явілася калектыўная манаграфія “Беларуска-еўрапейскія літаратурныя ўзаемасувязі і імагалагія”², апублікаваная ў 2022 годзе выдавецкім домам “Беларуская навука”. Яе аўтарамі з’яўляюцца вядомыя даследчыкі, кампаратывісты, тэрэтыкі і гісторыкі літаратуры, супрацоўнікі філіяла “Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы” ДНУ “Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі” У. Гніламедаў, М. Мікуліч, А. Вальчук, Н. Бахановіч, Ж. Шаладонава, Т. Барысюк, Н. Якавенка і С. Мінскевіч.

© Часнакова К. В., 2023

¹ У перакладзе з лацінскай мовы – згода ў разнастайнасці.

² Беларуская-еўрапейскія літаратурныя ўзаемасувязі і імагалагія / Т. П. Барысюк [і інш.]; навук. рэд. У. В. Гніламедаў, М. У. Мікуліч. – Мінск: Беларуская навука, 2022. – 492 с.

Дадзеная манаграфія “прывечана вывучэнню інтэграцыйных асноў і прынцыпаў развіцця беларускай і еўрапейскіх літаратур – рускай, украінскай, польскай, англійскай, іспанскай і інш. У ёй упершыню ў айчынным літаратуразнаўстве на багатым факталагічным і навукова-тэарэтычным матэрыяле асэнсоўваюцца беларуска-еўрапейскія літаратурныя ўзаемасувязі ў імагалагічным аспекце”. У сямі раздзелах манаграфіі аўтары прадставілі навуковай грамадскасці і шырокай публіцы свае глыбока кваліфікаваныя, грунтоўныя даследаванні, якія поўна і ўсебакова раскрываюць сутнасць такой з’явы, як імагалогія ў беларускай і іншых еўрапейскіх літаратурах, і фарміруюць цэласную карціну яе развіцця на сучасным этапе. Кожны раздзел напісаны з добрым веданнем канкрэтнага матэрыялу, з выкарыстаннем самага сучаснага навукова-тэарэтычнага інструментарыя, але так адначасова прафесійна і даходліва, што нават непадрыхтаваны чытач зразумее дэталі і з цікавасцю будзе вывучаць адзначаную вялікую навуковую праблему.

А. Вальчук, аўтар першага раздзела “Вобраз Іспаніі і іспанцаў у Беларусі”, расказвае аб узнікненні вобразаў Іспаніі і іспанцаў у айчыннай прасторы мастацкай літаратуры, выяўляе спецыфіку іх рэцэпцыі ў творах беларускіх пісьменнікаў у перыяд з XVI па XXI стагоддзе. Матэрыялам даследавання А. Вальчук сталі кампендыумы, мемуарная літаратура, падручнікі па географіі і інш. Так, праведзенае даследаванне дае добрае ўяўленне пра іспанцаў і асноўныя рысы іх нацыянальнага характару.

Другі раздзел “Суседзі і суседства ў беларускай літаратуры XIX стагоддзя”, напісаны Н. Бахановіч, прывечаны, па-першае, абгрунтаванню некаторых важных для імагалогіі літаратуразнаўчых тэрмінаў, сярод якіх вобраз, імідж, этнастэрэатып і да т. п., па-другое, актуальнасці імагалагічных даследаванняў для беларускай літаратуразнаўчай навукі, па-трэцяе, вывучэнню (на багатым матэрыяле шматмоўнай літаратуры Беларусі XIX стагоддзя) вобразаў “суседзяў і суседства”. Н. Бахановіч прыходзіць да высновы, што ўспрыманне нават блізкіх суседзяў абумоўліваецца мноствам фактараў, сярод якіх значную ролю адыгрываюць географічныя, ідэйна-палітычныя і інш. Адным з самых цікавых, на нашу думку, падраздзелаў яе працы з’яўляецца “Імагалогія ў навуцы і ў жыцці”, таму што тут аўтар прыводзіць прыклады імагалогіі, якія кожны з нас можа заўважыць у штодзённым жыцці.

Ж. Шаладонава, аўтар трэцяга раздзела “Украінскі дыскурс у беларускай літаратуры XX стагоддзя”, аналізуе тэмы і вобразы Украіны ў рэчышчы катэгорыі іншасці і выяўляе іх адметнасці ў творах беларускіх пісьменнікаў XX стагоддзя. Аўтар звяртае ўвагу на тое, як мастакі слова інтэрпрэтуюць некаторыя падзеі ўкраінскай гісторыі, апісваюць знакамітыя гістарычныя асобы і характары звычайных прадстаўнікоў украінскай нацыі. Яна адзначае, што рэцэпцыя і асэнсаванне ўкраінскай топікі беларускімі пісьменнікамі ўплывае на іх больш глыбокае разуменне “свайго”, нацыянальнага. У падраздзеле “Беларуская Шаўчэнкіяна” Ж. Шаладонава выяўляе спецыфіку вобраза выдатнага ўкраінскага пісьменніка Т. Шаўчэнкі ў творах беларускіх аўтараў (Я. Купала, Я. Колас, А. Гарун, А. Гурло і інш.), уплыў яго творчасці на творчасць айчынных пісьменнікаў.

У. Гніламедаў і М. Мікуліч, аўтары чацвёртага раздзела “Сучасная рускамоўная паэзія Беларусі: імагалагічны аспект”, адзначаюць, што, “адлюстроўваючы характэрныя асаблівасці беларускай сацыяльна-гістарычнай рэчаіснасці, выяўляючы тыповыя рысы ўнутранага свету сучасніка, грамадзяніна Беларусі, рускамоўная паэзія Беларусі заключае ў сабе складаны механізм спалучэння і ўзаемадзеяння багацця і шматстайнасці рускіх і беларускіх нацыянальна-культурных парадыгм, архетыпаў адвечнага народнага мыслення і мадэляў новай літаратурнай сітуацыі, спецыфікі постмадэрнісцкай свядомасці, мастацкіх метадаў, яркіх і арыгінальных творчых індывідуальнасцей, стылявых плыняў, жанрава-структурных формаў і інш.”.

Даследчыкі выяўляюць узаемасувязі паміж беларускай і рускай нацыянальнымі літаратурамі, аналізуюць творчасць паэтаў, якія нарадзіліся і выраслі ў Беларусі (А. Аўруцін, В. Паліканіна, М. Ганчароў, Ж. Мілановіч, А. Міхаленка, В. Норуна, А. Скарынкін, А. Цяўлоўскі, Г. Мартынчык, А. Левіна, Л. Крыванос і інш.), паэтаў, якія па розных жыццёвых акалічнасцях пераехалі ў Беларусь з іншых рэспублік былога СССР, пераважна з Расіі (М. Шыпілаў, С. Яўсева, Ю. Фатнеў, Т. Краснова-Гусачэнка, Г. Кісялёў, Ю. Сапажкоў, Т. Залеская, М. Аляксандраў, Н. Саветная, А. Ступнікаў, Л. Красеўская, М. Наталіч і інш.), паэтаў, якія, нарадзіўшыся ў Беларусі, пераехалі жыць у Расію, Ізраіль, ЗША і г. д., але іх творчасць – з’ява менавіта беларускага літаратурна-

мастацкага працэсу (І. Бурсаў, У. Арцёмаў, П. Кошаль, В. Ліпневiч, Г. Паўлоўская, Н. Трэя, М. Маліноўская, Г. Трэстман, Р. Айзенштат, Ю. Драбкіна, Н. Татур, А. Габрыэль, Р. Лапушын і інш.). Сапраўды, як адзначаюць даследчыкі, “сучасная рускамоўная паэзія Беларусі – гэта яркая сацыякультурная з’ява, якая даўно патрабуе свайго грунтоўнага вывучэння”. Прыкладам гэтага і з’яўляецца дадзены раздзел калектыўнай манаграфіі.

Т. Барысюк у пятым раздзеле “Канцэпты “сваё” і “чужое” ў сучаснай беларускай і брытанскай англамоўнай паэзіі” вывучае вобразы Вялікабрытаніі і брытанцаў у сучаснай беларускай паэзіі; разглядае тэндэнцыі байранізму як наследавання вобразна-тэматычным і ідэйна-жанравым традыцыям выдатнага англійскага пісьменніка; аналізуе вобразна-тэматычныя асаблівасці ірландскай формы лімэрыка ў сучаснай беларускай і брытанскай англамоўнай паэзіі; супастаўляе канцэпты “сваё” і “чужое”, выяўляе іх сувязь з такімі паняццямі, як “архетып”, “міф”, “стэрэатып”, “нацыянальны характар”, “беларускасць” і “англійскасць”. Даследчык асэнсоўвае горад як тэкст, аналізуючы і параўноўваючы вобраз Мінска і Лондана. У выніку аўтар адзначае, што праз падарожжы па свеце, праз веданне іншых моў і культур прыходзіць разуменне нас саміх. Пісьменнікі – гэта людзі з тонкай душэўнай арганізацыяй, якія адчуваюць гэты свет больш глыбока, чым звычайны чалавек, маючы падобны досвед, свядома ці падсвядома адлюстроўваюць яго на розных узроўнях сваіх твораў.

Н. Якавенка ў шостым раздзеле “Вобразы гістарычных асоб ва ўсходнеславянскай прозе пачатку XXI стагоддзя” даследуе стварэння беларускімі, рускімі і ўкраінскімі пісьменнікамі XXI ст. вобразы знакамітых гістарычных асоб, якія пакінулі свой след ва ўсходнеславянскай культуры і пэўным чынам паўплывалі на яе развіццё. Н. Якавенка таксама выяўляе аўтарскую спецыфіку рэпрэзентацыі “сваіх” і “чужых”, знаходзіць агульнае і асобнае паміж імі на старонках праявітых твораў пэўных аўтараў.

С. Мінскевіч у сёмым раздзеле “Асваенне іншасці ў беларускіх перакладах польскай паэзіі” звярнуўся да даследавання і асэнсавання катэгорыі іншасці ў перакладах А. Міцкевіча, а таксама ў творах па матывах польскамоўнай паэзіі. С. Мінскевіч распрацаваў крытэрыі вызначэння імагалагічнага аспекту пры супастаўленні польскамоўных тэкстаў з іх перакладамі. У філалагічным даследаванні крыху нечакана бачыць табліцы і схемы, але яны спрыяюць разуменню матэрыялу і ўзбагачаюць тэкст, акрамя таго, распрацаваны самім аўтарам раздзела.

Уяўленні адной нацыі пра іншыя не могуць быць статычнымі, яны час ад часу змяняюцца. На гэтыя змены ўплываюць розныя фактары: сацыякультурныя, эканамічныя, палітычныя, наўнасць асабістага досведу стасункаў з прадстаўнікамі іншай культуры і г. д. Па гэтай прычыне трэба ўважліва разглядаць вобразы “іншых” у літаратуры, каб усё ж мець праўдзівое ўяўленне пра той ці іншы народ, тую ці іншую культуру, нацыю, а не ўспрымаць выключна стэрэатыпныя меркаванні. Развіццё імагалогіі, правядзенне даследаванняў у гэтай сферы звязана з неабходнасцю паспрыяць узаемадзеянню, узаемаразуменню паміж народамі.

Прадстаўнікі любой нацыі, дзякуючы супольнай рабоце ў розных сферах жыццядзейнасці (навуцы, мастацтве і г. д.) могуць шмат зрабіць на карысць усяго свету, умацавання стабільных сувязей паміж народамі. Так, аўтары калектыўнай манаграфіі “Беларуска-еўрапейскія літаратурныя ўзаемасувязі і імагалогія”, дзякуючы сістэмна-комплекснаму, шматбаковаму падыходу да аналізу мастацкіх твораў беларускай і некаторых еўрапейскіх літаратур, раскрываюць ідэйна-эстэтычную спецыфіку вобразаў “іншага”, “чужога”, што дапамагае лепшаму разуменню айчынай літаратуры, асэнсаванню вобраза “свайго”, “нашага”, вызначэнню месца менавіта беларускай нацыянальнай літаратуры ў агульнаеўрапейскай навуковай і мастацкай прасторы.

Информация об авторе

Чеснокова Екатерина Вячеславовна – старший научный сотрудник. Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Национальная академия наук Беларуси (ул. Сурганова, 1, корп. 2, 220072, Минск, Республика Беларусь). E-mail: catisnot@gmail.com.

Information about the author

Ekaterina V. Chesnokova – Senior Scientific Researcher. Center for the Belarusian Culture, Language and Literature researches of the National Academy of Sciences of Belarus (1 Surganov Str., Bldg 2, Minsk 220072, Belarus). E-mail: catisnot@gmail.com.